Anu Mutanen, OTT, apulaisprofessori 3.12.2025

**LAUSUNTO EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI RIKOSLAIN 17 JA 20 LUVUN MUUTTAMISESTA (HE 61/2025 VP)**

*Eduskunnan perustuslakivaliokunnan pyytämänä lausuntona otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä esitän kunnioittavasti seuraavan.*

**Yleistä esityksestä**

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Raakaa väkivaltaa esittävän kuvamateriaalin hallussapito säädettäisiin rangaistavaksi ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidolle säädettäisiin törkeä tekomuoto. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2026.

Ehdotetuilla rikoslain muutoksilla toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaa. Lainmuutoksilla pyritään esityksen mukaan vahvistamaan useiden oikeushyvien rikosoikeudellista suojaa. Tällaisia oikeushyviä ovat erityisesti lapsen terveys, koskemattomuus ja häiriötön kehitys. Kriminalisoimalla väkivaltakuvauksen hallussapito suojattaisiin yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja sillä olisi välillisesti vaikutusta myös hengen ja terveyden suojaan sekä eläinten hyvinvointiin. Lisäksi lainsäädäntömuutoksilla tavoitellaan rikosten tekemistä estävää vaikutusta. Ehdotetuilla muutoksilla pyritään vaikuttamaan lasta seksuaalisesti esittävien kuvien ja raakaa väkivaltaa esittävien kuvien kysynnän ja tarjonnan vähentämiseen ja edelleen siihen, ettei kukaan joutuisi seksuaaliväkivallan tai raa'an väkivallan kohteeksi kuvamateriaalia valmistettaessa. Lisäksi muutoksilla pyritään siihen, että rikoksista tuomittavat rangaistukset vastaisivat nykyistä paremmin rikosten moitittavuutta ja vakavuutta.

Esitykseen sisältyy suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskeva jakso (9). Perustuslakijaksossa on tehty arviointia suhteessa tai viitattu perustuslain 12 §:ään (sananvapaus), 16 §:n 3 momenttiin (tieteen ja taiteen vapaus) ja 19 §:n 3 momenttiin (julkisen vallan velvoite on edistää väestön terveyttä ja tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu). Jaksossa on myös viitattu perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöön. Lisäksi esityksessä on käyty läpi asiaan liittyviä Suomea koskevia kansainvälisiä ja eurooppalaisia velvoitteita ratkaisukäytäntöineen (jakso 2.4). Esityksessä on katsottu, että ehdotettu laki voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

**Arvioinnin lähtökohdat**

Ehdotuksessa on kyse rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään tehtävistä muutoksista ja törkeän tekomuodon säätämisestä. Väkivaltakuvauksen hallussapito säädettäisiin rangaistavaksi, lukuun ottamatta eräitä tiedonvälitykseen, taiteelliseen arvoon, todisteluun ja muuhun näihin rinnastuvia poikkeuksia. Lisäksi säädettäisiin lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidolle törkeä tekomuoto. Sääntelyä on arvioitava ennen muuta perustuslain 8 §:ssä ilmaistun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja 12 §:ssä turvatun sananvapauden kannalta.

Lisäksi ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 16 §:n 3 momentissa säädetyn tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapauden sekä 19 §:n 3 momentin mukaisen julkisen vallan velvoitteen edistää väestön terveyttä ja tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu kannalta. Merkitystä on myös suhteessa perustuslain 7 §:ssä turvattuun oikeuteen elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

***Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate***

Perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuus- eli legaliteettiperiaatteen mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Perustuslain 8 § sisältää rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tärkeimmät ainesosat. Näitä ovat ainakin vaatimus rikoksina rangaistavien tekojen määrittelemisestä laissa, taannehtivan rikoslain kielto, rikoslain analogisen soveltamisen kielto, vaatimus rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittelemisestä laissa, tekohetkellä säädettyä ankaramman rangaistuksen käytön kielto ja vaatimus rikosoikeudellisten normien laintasoisuudesta. (HE 309/1993 vp, s. 50.) Tekoa ei voida kriminalisoida asetuksella (PeVM 25/1994 vp, s. 8, PeVL 1/1997 vp. Ks. myös KKO 2015:22).

Rikoslainsäädäntöön kohdistuu rajoituksia perustuslaista ja Suomea sitovista kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista, joskin lainsäätäjän liikkumavaraa kriminalisointien säätämisessä on pidetty varsin väljänä. Perustuslaissa asetetut rajoitukset johtuvat keskeisimmin perusoikeuksista. Ne asettavat rajoja sille, mitä tekoja voidaan säätää rangaistavaksi ja millaisia rangaistuksia tai muita seuraamuksia rikoksiin voidaan liittää. Lailla ei esimerkiksi voida säätää rangaistavaksi toimia, joihin perustuslaki nimenomaisesti oikeuttaa. Toisaalta perusoikeuksista voidaan johtaa rikoslain säätäjään kohdistuvia velvoitteita säätää ja ylläpitää sellaisia kriminalisointeja, jotka ovat välttämättömiä perusoikeuksien turvaamiseksi ulkopuolisilta loukkauksilta. (PeVL 26/2014 vp, s. 2, PeVL 6/2014 vp, s. 2 ja niissä viitatut lausunnot.)

Perusoikeuksia rajoittavien kriminalisointien sallittavuutta arvioidaan samalla tavoin kuin perusoikeusrajoituksia ylipäätään. Rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuksien rajoittamiseen kohdistuvat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityiset edellytykset (PeVL 17/2006 vp, s. 2). Osa näistä yleisistä edellytyksistä (lailla säätämisen vaatimus sekä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus) on johdettavissa jo perustuslain 8 §:ssä säädetystä rikosoikeudellisesta legaliteettiperiaatteesta. Yleisten rajoittamisedellytysten mukaan kullakin perusoikeudella voidaan katsoa olevan sellainen ydinalue, jonka turvaamaa käyttäytymistä ei saa säätää rangaistavaksi. (PeVL 5/2009 vp, s. 2.)

Perusoikeusrajoituksen hyväksyttävyyden vaatimuksen takia kriminalisoinnille on oltava painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (PeVL 61/2014 vp, PeVL 23/1997 vp). Perustuslakivaliokunnan mielestä tämä lähtökohta koskee myös rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään tehtäviä muutoksia, koska rangaistuksilla ja rikoslain kielloilla on sisäinen yhteys ja rangaistukset on asetettu tukemaan ja tehostamaan kieltoja (PeVL 9/2016 vp, s. 4). Esimerkiksi velvoite jonkin perusoikeuden suojaamiseen voi olla hyväksyttävä peruste kriminalisoinnille (PeVL 48/2017 vp, s. 7–8, PeVL 26/2014 vp, s. 3–4 ja niissä viitatut lausunnot). Toisaalta esimerkiksi pelkästään symbolisista syistä ehdotettuihin

kriminalisointeihin on perustuslakivaliokunnan käytännössä suhtauduttu torjuvasti (PeVL 38/2025 vp, kappale 13, PeVL 5/2009 vp, s. 3, PeVL 26/2004 vp, s. 3–4, PeVL 20/2002 vp, s. 6–7, PeVL 29/2001 vp, s. 4).

Teko voidaan säätää rangaistavaksi vain laissa. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää vaatimuksen, jonka mukaan rikoksesta seuraavat rangaistukset ja muut seuraamukset tulee määritellä laissa (PeVL 30/2010 vp, s. 4, PeVL 7/2010 vp, s. 4, PeVL 40/2002 vp, s. 7, PeVL 31/2002 vp, s. 2 ja niissä viitatut lausunnot).

Rikosoikeus on sen perusoikeuksiin puuttuvan luonteen vuoksi keino, jota tulisi käyttää vasta viimeisenä mahdollisena vaihtoehtona (ultima ratio -periaate). Ennen sitä tulisi harkita muita yhteiskunnallisia ohjauskeinoja tai seuraamuksia, jotka eivät ole rikosoikeudellisia. (Ks. LaVL 17/2017 vp, s. 5.) Suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi ja onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla, perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla keinolla kuin kriminalisoinnilla. Myös rangaistusseuraamuksen ankaruus on yhteydessä suhteellisuusvaatimukseen. Rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset. (PeVL 48/2017 vp, s. 7, PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4–5, PeVL 61/2014 vp, s. 3 ja niissä viitatut lausunnot.) Rikoksen rangaistusasteikot on laadittava ja perusteltava tekojen haitallisuuden ja paheksuttavuuden eli kunkin tekotyypin rangaistusarvon perusteella (PeVL 48/2017 vp, s. 7, PeVL 9/2016 vp, 4–5, PeVL 56/2014 vp, s. 3–4, LaVM 6/2018 vp, s. 3–7, LaVM 38/2014 vp, s. 3–4.)

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää lain täsmällisyyteen kohdistuvan erityisen vaatimuksen. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että lain sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistavaa. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen käytännössä laillisuusperiaatteelle on annettu käytännössä vastaava ydinsisältö. (PeVL 20/2022 vp, kappale 11, PeVL 12/2021 vp, kappale 57, PeVL 20/2018 vp, s. 2, PeVL 48/2017 vp, s. 9, PeVL 25/2017 vp, s. 3–4, PeVL 46/2016 vp, s. 6–7, PeVL 10/2016 vp, s. 8–9, PeVL 56/2014 vp, s. 2.) Täsmällisyysvaatimuksen kanssa ristiriidassa saattavat olla esimerkiksi tunnusmerkistöt, joissa tekotapa jää avoimeksi tai joissa rangaistavan teon määrittelyyn liittyy epäselviä tai puutteellisia viittausketjuja (ks. esim. PeVL 12/2021 vp, kappale 58, PeVL 20/2018 vp, s. 2, PeVL 6/2014 vp, s. 3). Perustuslakivaliokunnan mukaan rikossäännöksen sisältämä avoin tekotapa voi kuitenkin poikkeuksellisesti olla hyväksyttävissä, jos rangaistavaksi säädetyn teon erityisluonteeseen kuuluu ajateltavissa olevien tekotapojen moninaisuus ja jos säännös sisältää rangaistavan käyttäytymisen alaa muuten riittävästi rajaavia edellytyksiä (PeVL 16/2013 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta on käytännössään pitänyt pelkkään hallussapitoon liittyviä kriminalisointeja poikkeuksellisina ja katsonut, että hallussapidon kriminalisoinnit edellyttävät painavia perusteita ja niiden on oltava oikeasuhtaisia (PeVL 5/2009 vp s. 3, PeVL 26/2004 vp, s. 4, PeVL 23/1997 vp, s. 4). Tupakkatuoterikkomuksena säädettäväksi ehdotetun tupakkatuotteiden hallussapidon osalta perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota siihen, että ehdotetun sääntelyn perusteeksi esitettiin lähinnä näyttövaikeuksiin liittyviä syitä. Tällaiset syyt eivät valiokunnan mielestä ole sellainen painava peruste, että Suomen lainsäädännöstä poikkeavilla

varoitusmerkinnöillä varustettujen tupakkatuotteiden hallussapito voidaan kriminalisoida. Valiokunnan mukaan tämän kriminalisoinnin suhteettomuutta korosti vielä se, että esityksen perusteluissa oli erillinen maininta, jonka mukaan poliisi ei käytännössä voi eikä sen ole tarkoituksenmukaistakaan erikseen valvoa omaan käyttöön tuotavien tupakkatuotteiden hallussapitoa. Perustuslakivaliokunta katsoi, että ehdotetulla hallussapidon kriminalisoinnilla oli siten lähinnä symbolinen merkitys. Viitaten aiempaan kantaansa siitä, että rikosoikeutta ei tule käyttää tällaiseen tarkoitukseen (PeVL 29/2001 vp, s. 4), ehdotettu hallussapidon kriminalisointi oli poistettava lakiehdotuksesta, jotta se voitiin käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. (PeVL 5/2009 vp, s. 3.)

Myös naamiointiin käytettävien esineiden hallussapidon kieltäminen ja kriminalisointi nousi säätämisjärjestyskysymykseksi. Sitä pidettiin liian pitkälle menevänä puuttumisena perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaiseen henkilökohtaiseen vapauteen ja siihen sisältyvään itsemääräämisoikeuteen. Perustuslakivaliokunta katsoi, että käytännön tilanteissa voi olla erittäin vaikeaa arvioida tämän johtamatta mielivaltaisuuteen sitä, onko perusteltua aihetta epäillä tarkoitettuja esineitä voitavan käyttää kasvojen peittämiseen tunnistamista vaikeuttavalla tavalla. Valiokunta katsoi, ettei esityksessä ollut esitetty riittäviä perusteita kieltää ja kriminalisoida naamiointiin mahdollisesti käytettävien esineiden hallussapitoa. Valiokunnan mielestä hallussapidon kriminalisointi ei ollut oikeassa suhteessa kriminalisoinnin taustalla olevan intressin suojaamiseksi. (PeVL 26/2004 vp, s. 4.)

Sen sijaan perustuslakivaliokunta on katsonut, että rangaistussäännökset sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidosta (silloin rikoslain 17 luvun 19 §) eivät — valiokunnan aikaisempi käytäntö huomioon ottaen (PeVL 23/1997 vp, s. 4) — olleet perustuslain sananvapaussääntelyn näkökulmasta ongelmallisia (PeVL 13/2004 vp, s. 2).

***Sananvapaus***

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Sananvapauden keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Ydinajatukseltaan sananvapautta on perinteisesti pidetty ennen muuta poliittisena perusoikeutena. (HE 309/1993 vp, s. 56, ks. PeVL 16/2013 vp, s. 2, PeVL 26/2002 vp, s. 2, PeVL 19/1998 vp, s. 5.) Sananvapaus ei sen ydinajatuksesta huolimatta kuitenkaan rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin luetaan muunkin tyyppiset ilmaisut. Sananvapauden perustuslainsuojan piiriin kuuluvat tiedot, mielipiteet ja muut viestit niiden sisällöstä riippumatta. Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille. (HE 309/1993 vp, s. 56.)

Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään viestinnän muotoon, esimerkiksi painettuun sanaan, vaan sananvapaudella turvataan viestintää riippumatta viestin ilmaisemiseen tai julkistamiseen käytettävästä menetelmästä (HE 309/1993 vp, s. 56). Sananvapaus ymmärretään perustuslaissa laajasti ja välineneutraalina (PeVL 45/2014 vp, s. 5–6, PeVL 16/2013 vp, s. 3, PeVL

9/2004 vp, s. 3, PeVL 60/2001 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunta on toisaalta katsonut tietoverkoissa harjoitettavaan viestintään liittyvän monia sellaisia erityispiirteitä, jotka voivat tuoda esiin uusia sananvapauden käyttämisen ja sen sääntelyn kannalta merkityksellisiä näkökulmia (PeVM 14/2002 vp, s. 3, PeVL 60/2001 vp, s. 2).

Sananvapaus on perustuslaissa käsitetty alaltaan huomattavan laajaksi samaan tapaan kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapauteen luetaan perinteisten viestien ilmaisemisen ja julkistamisen lisäksi myös oikeus vastaanottaa viestejä. Julkistamisella tarkoitetaan kaikenlaista viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä. Säännöksestä ilmeneviä sananvapauden ulottuvuuksia ei yleensäkään tule tulkita liian kapeasti. Siten sananvapaussäännös antaa esimerkiksi suojaa julkisen vallan puuttumista vastaan lehdistön toimituksselliselle työskentelylle jo ennen viestin varsinaista ilmaisemista ja julkaisemista. (HE 309/1993 vp, s. 57.)

Perustuslaki mahdollistaa sananvapauden käytön jälkikäteisen valvonnan rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännön keinoin. Sananvapaudella perusoikeutena rajoitetaan kuitenkin mahdollisuuksia puuttua jälkikäteenkään sen käyttöön. Näihin rajoituksiin sisältyvät yleiset vaatimukset sääntelyn hyväksyttävyydestä, täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta sekä julkisen vallan toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta sananvapauden käyttöön puututtaessa. (PeVL 19/2008 vp, s. 4, PeVM 14/2002 vp, s. 4, PeVL 60/2001 vp, s. 2–3.) Esimerkiksi pitkälle menevät tai väljät sanankäytön kriminalisoinnit voivat olla sananvapaussäännösten kannalta ongelmallisia (HE 309/1993 vp, s. 57, PeVL 16/2013 vp, s. 3, PeVL 13/2004 vp, s. 2, PeVL 26/2002 vp, s. 2–4, PeVL 36/1998 vp, s. 3, PeVL 23/1997 vp).

Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan lailla (PeVM 25/1994 vp, s. 8). Kaikki olennaiset sananvapauden käyttämistä koskevat säännökset tulee siten antaa lain tasolla (HE 309/1993 vp, s. 57, PeVL 23/2001 vp, s. 2).

Perustuslain 12 §:n 1 momentissa on myös säännös, joka sisältää valtuuden säätää lailla lasten suojelemiseksi välttämättömistä kuvaohjelmia koskevista rajoituksista. Säännöksessä ei edellytetä, että elokuvien ja muiden kuvaohjelmien valvonta perustuisi nimenomaan ennakkotarkastukseen. Siinä jätetään siihen kuitenkin rajoitetut mahdollisuudet. (HE 309/1993 vp, s. 57.) Rajoitusvaltuudella sallitaan ainoastaan välttämättömät kuvaohjelmia koskevat rajoitukset ja vain lasten suojelemiseksi. Mahdollisuus ennakolliseen rajoitukseen koskee siten lähinnä raaistavia väkivaltakuvauksia. Ratkaisevaa perustuslain kannalta kuitenkin on, perustuvatko rajoitukset lasten suojelemisen tarkoitukseen. (PeVL 52/2010 vp, s. 2, PeVL 14/2000 vp, s. 2.) Muilta osin kuvaohjelmien valvonta tulee toteuttaa muiden viestintävälineiden tavoin jälkivalvonnan keinoin (HE 309/1993 vp, s. 57).

***Tieteen ja taiteen vapaus***

Perustuslain 16 §:n 3 momentin mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Säännöksellä luodaan edellytykset kulttuurin kehitykselle. Tieteen vapauteen kuuluu sen harjoittajan oikeus valita tutkimusaiheensa ja -menetelmänsä samoin kuin oikeus julkaista tutkimustuloksensa (PeVL 2/2013 vp, s. 2). Tieteen suuntautumisen tulee toteutua ensisijaisesti tieteellisen yhteisön itsensä harjoittaman tieteen kritiikin kautta. Myös taiteessa tulee

vallita ilmaisun ja menetelmien vapaus, joka osaltaan edistää ja monipuolistaa yhteiskunnallista keskustelua. (HE 309/1993 vp, s. 64, PeVL 10/2012 vp, s. 4, PeVL 13/2006 vp, s. 2, PeVL 28/2005 vp, s. 2–4, PeVL 28/2004 vp, s. 4, PeVL 6/2003 vp, s. 2–3, PeVL 21/2000 vp, s. 2–3.)

***Väestön terveyden edistämisvelvoite ja lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaaminen***

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä ja tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Säännöksessä korostetaan perheen merkitystä lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille ja muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville (HE 309/1993 vp, s. 71, PeVL 36/2014 vp, s. 3–4, PeVL 58/2006 vp, s. 2–3, PeVL 42/2006 vp, s. 6). Julkisen vallan puuttuminen perheen sisäiseen elämään on aina poikkeuksellinen ja viimekätinen toimenpide silloin, kun lapsen oikeuksia ei ole mahdollista muutoin turvata. Tämä lähtökohta korostuu myös lapsen oikeuksista tehdyssä yleissopimuksessa. Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävä onkin lapsen huolenpidosta vastaavien toimintaa tukeva. (HE 309/1993 vp, s. 71, PeVL 42/2006 vp, s. 6, PeVM 7/2006 vp, s. 2.)

Lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina. Siten säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin, lähinnä oikeuteen saada opetusta. Toisaalta se sisältää yleisemminkin ajatuksen turvallisista kasvuoloista. Oikeudella yksilölliseen kasvuun puolestaan korostetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Tällä on merkitystä esimerkiksi opetuksen järjestämisessä. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksista tehdyssä yleissopimuksessa. (HE 309/1993 vp, s. 72, PeVL 58/2006 vp, s. 2, PeVM 7/2006 vp, s. 2.)

**Arvio**

***Yleisarvio***

*Esityksen tavoitteet suojella lapsen oikeuksia ja tukea lasten häiriötöntä kehitystä samoin kuin pyrkimys puuttua väkivalta- ja seksuaalirikoksiin ja ehkäistä niitä turvaavat useita perustuslaissa turvattuja oikeushyviä. Ehdotetulla sääntelyllä on tällainen kytkentä etenkin perustuslain 19 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä ja tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Sääntely kytkeytyy tavoitteiltaan myös perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteen elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ehdotetulle sääntelylle on epäilyksittä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste.*

*Esityksessä on mielestäni kuvattu varsin ansiokkaasti asiaan liittyvien kansainvälisten sopimusvelvoitteiden ja EU-oikeuden asettamat reunaehdot ja liikkumavara. Esimerkiksi asian valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin kannalta tärkeän YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen huomioon ottaminen korostuu esityksessä asianmukaisesti. Pääosin tällaista arviointia ja huomioonottamista on tehty kuitenkin muualla kuin perustuslakijaksossa.*

*Säätämisjärjestysperusteluissa on esitetty asianmukaisesti asian valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin perusta perustuslain 12, 16 §:n 3 momentin ja 19 §:n 3 momentin kannalta. Käsitykseni mukaan ehdotetun sääntelyn tarkoittaman raakaa väkivalta tai lasta seksuaalisesti esittävän kuvamateriaalin halussapitäminen ei ole sillä tavoin perustuslain 12 §:ssä säädetyn sananvapauden suojaamaa, että sääntely muodostuisi valtiosääntöisesti ongelmalliseksi. Lisäksi ehdotetussa rikoslain 17 luvun 17 a §:n 2 momentin säännöksessä, jonka mukaan väkivaltakuvauksen hallussapitona ei pidetä sellaista kuvan tai kuvatallenteen hallussapitoa, jota on kuvan tai kuvatallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen, ilmeisen taiteellisen arvon, todistelutarkoitukseen käyttämisen, yleiseltä kannalta merkittävän käyttötarkoituksen tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi pidettävä hyväksyttävänä, on otettu asianmukaisesti huomioon perustuslain 16 §:n 3 momentin mukainen tieteen ja taiteen vapaus sekä perustuslain 12 §:ään kytkeytyvät tiedonvälityksen turvaamistarpeet.*

*Esityksen kannalta on merkille pantavaa, että rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus tuli voimaan vuoden 2023 alusta (L 723/2022) eli vain vajaa kolme vuotta sitten. Kokonaisuudistuksen tarkoituksena oli yhdenmukaistaa ja selkiyttää seksuaalirikoksia koskevia säännöksiä rikoslaissa sekä muodostaa eri seksuaalirikoksia koskevista säännöksistä selkeä ja johdonmukainen kokonaisuus (HE 13/2022 vp, s. 1 ja 5). Uusien rikossäännösten lisääminen rikoslakiin ja rikossäännösten muuttaminen näin pian herättää kysymyksiä siitä, voiko se johtaa ongelmiin rikoslain 20 luvun selkeyden ja johdonmukaisuuden kannalta.*

*Lisäksi pohdittavaksi nousee se, onko tilanne muuttunut muutamassa vuodessa tavalla, joka riittävästi perustelee muutostarvetta. Tähän nähden on huomionarvoista, että seksuaalirikoksia koskevien rikoslain säännösten kokonaisuudistuksessa ei ehdotettu säädettäväksi lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta törkeää tekomuotoa. Kokonaisuudista koskevassa hallituksen esityksessä tätä perusteltiin sillä, että perustuslakivaliokunta on käytännössään pitänyt pelkkään hallussapitoon liittyviä kriminalisointeja poikkeuksellisina ja katsonut, että hallussapidon kriminalisoinnit edellyttävät painavia perusteita ja niiden on oltava oikeasuhtaisia (esim. PeVL 5/2009 vp, s. 3, PeVL 26/2004 vp, s. 4, PeVL 23/1997 vp, s. 4). Lisäksi viitattiin siihen, että tuolloin ehdotetut muutokset lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevaan sääntelyyn korottivat hallussapidon enimmäisrangaistuksen yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Hallussapitorikoksen tunnusmerkistöä laajennettiin vapaasti saatavilla olevien kuvien hankkimiseen, mikä ankaroitti rikosvastuuta olennaisesti. Näiden muutosten johdosta rangaistusasteikko mahdollistaa teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden edellyttämän rangaistuksen tuomitsemisen myös vakavimmissa tapauksissa. Sääntelyn katsottiin olevan näin myös oikeassa suhteessa muuhun tuolloin ankaroitettuun lapsiin kohdistuvaan seksuaalirikoslainsäädäntöön. Esityksessä nostettiin esille myös se, että vaikka viranomaisten tietoon tulleiden lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevien rikosten määrä on kasvanut viime vuosina, ei tämän ole osoitettu johtuvan rikosten todellisen määrän lisääntymisestä. Näin ollen hallussapidon törkeän tekomuodon säätämistä ei katsottu tuolloin voitavan riittävästi perustella myöskään rikosten määrän kasvulla. (HE 13/2022 vp, s. 78.)*

*Mainittuun nähden huomio kiinnittyy siihen, että nyt arvioitavana olevassa esityksessä on päädytty päinvastaiseen lopputulemaan. Perusteluissa viitataan muun ohessa siihen, että tutkimusten mukaan lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta on ylipäänsä lisääntynyt ja seksuaaliväkivallan yhteydessä on raportoitu aiempaa useammin tapahtuneen pakottamista ja fyysistä*

*väkivaltaa. Pidän olennaisena esityksen perustuslakijaksossa tehtyjä huomioita siitä, että sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa koskevaa kriminalisointia käsitellessään perustuslakivaliokunta huomautti, että taustalla oleva suojeluintressi, lasten suojeleminen seksuaaliselta väärinkäytöltä, on niin painava, että pelkän hallussapidon kriminalisoinnille on sananvapauden kannalta riittävät perusteet. Tätä korostaa se, että kysymyksessä on kuvallinen materiaali, joka on saattanut syntyä lasta seksuaalisesti hyväksikäyttämällä. (PeVL 13/2004 vp, s. 2, PeVL 23/1997 vp, s. 4). Asiayhteydet, joissa perustuslakivaliokunta on käytännössään pitänyt pelkkään hallussapitoon liittyviä kriminalisointeja ongelmallisina (PeVL 5/2009 vp, s. 3, PeVL 26/2004 vp, s. 4), ovat mielestäni nyt arvioitavasta tilanteesta merkittävästi poikkeavia. Joka tapauksessa katson, että ehdotetuilla hallussapidon kriminalisoinneilla on painava peruste. Törkeän tekomuodon säätäminen lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidolle on pidettävä perusteltuna lasten suojelemisen tarpeen painavuuden perusteella. Lisäksi ylipäänsä on syytä pitää mielessä se, että lähtökohtaisesti rikoslainsäätäjän liikkumavara on varsin laaja.*

***Arvio rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta***

*Merkille pantavaa on, ettei perustuslakijaksossa viitata perustuslain 8 §:ssä säädettyyn rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. Tästä huolimatta kriminalisointien ja rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään ehdotettavien muutosten perustuslainmukaisuuden kannalta keskeisiin perusteisiin on kiinnitetty huomiota. Ehdotuksessa on myös noudatettu rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta siinä, että lailla on ehdotettu säädettäväksi rangaistavaksi sellainen moitittava menettely, joka loukkaa tai vaarantaa oikeusjärjestyksen suojaamia oikeushyviä. Erikseen on kuitenkin syytä vielä kiinnittää huomiota ehdotetun sääntelyn täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen sekä oikeasuhtaisuuteen.*

***Väkivaltakuvauksen hallussapito***

Esityksessä ehdotetaan rikoslain 17 lukuun uusi 17 a § väkivaltakuvauksen hallussapidosta. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että joka oikeudettomasti pitää hallussaan kuvaa tai kuvatallennetta, jossa esitetään raakaa väkivaltaa, on tuomittava väkivaltakuvauksen hallussapidosta sakkoon. Pykälän 2 momentin mukaan väkivaltakuvauksen hallussapitona ei pidetä sellaista kuvan tai kuvatallenteen hallussapitoa, jota on kuvan tai kuvatallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen, ilmeisen taiteellisen arvon, todistelutarkoitukseen käyttämisen, yleiseltä kannalta merkittävän käyttötarkoituksen tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi pidettävä hyväksyttävänä.

*Perustuslain 8 §:n mukaiseen rikosoikeudellinen laillisuusperiaatteeseen sisältyvän täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksen kannalta huomio kiinnittyy ehdotetun rikoslain 17 luvun 17 a §:n 1 momentin ilmaukseen ”raakaa väkivalta” siltä kannalta, että onko tämän säännöksen sanamuodon perusteella tarkoitetun toiminnan rangaistavuus ennakoitavissa. Ehdotetussa sääntelyssä ei ole määritelty, mitä raa’alla väkivallalla tässä yhteydessä tarkoitettaisiin. Lienee myös vaikeaa tehdä yksiselitteistä erontekoa väkivallan ja raa’an väkivallan välillä. Mainittu raa’an välivallan käsite kuitenkin kuuluu jo rikoslain käsitteistöön (rikoslain 17 luvun 17 § väkivaltakuvauksen levittämisestä), mutta perustuslakivaliokunta ei ole havaintojeni mukaan ottanut kantaa tähän käsitteeseen (ks. PeVL 52/2010 vp). Säännöksen perusteluissa käsitettä on käyty läpi ja esitetty esimerkkejä sen alaan kuuluvasta toiminnasta. Lisäksi*

*on syytä ottaa huomioon se, että perustuslakivaliokunnan käytännössä on pidetty rikossäännöksen sisältämää avointa tekotapaa kuitenkin poikkeuksellisesti hyväksyttävissä olevana, jos rangaistavaksi säädetyn teon erityisluonteeseen kuuluu ajateltavissa olevien tekotapojen moninaisuus ja jos säännös sisältää rangaistavan käyttäytymisen alaa muuten riittävästi rajaavia edellytyksiä (PeVL 16/2013 vp, s. 4). Nähdäkseni ehdotetun sääntelyn jokseenkin avointa teonkuvausta puoltaa hyväksyttävyyden kannalta rangaistavaksi säädetyn teon erityisluonteeseen kuuluva ajateltavissa olevien tekotapojen moninaisuus.*

*Ehdotettua rikoslain 17 luvun 17 a §:n 2 momentin säännöstä voi pitää sinänsä sanamuodoltaan varsin avoimena (”ilmeinen taiteellinen arvo”, yleiseltä kannalta merkittävä käyttötarkoitus, ”muu näihin rinnastettava syy”), mikä jättää rikostunnusmerkistöön jonkin verran tulkinnanvaraa. Tarkoitettuja poikkeuksia on säännöksen perusteluissa kuitenkin avattu. Tällaisia sallittuja käyttötarkoituksia lienee myöskin vaikeaa ellei mahdotonta rajata kovin suppeasti tai täsmällisesti. Kun lisäksi ottaa huomioon säännöksen merkityksen perustuslain 12 §:n mukaisen sananvapauden ja 16 §:n 3 momentin mukaisen tieteen ja taiteen vapauden kannalta, en pidä säännöstä valtiosääntöisesti ongelmallisena.*

*Ehdotetussa 17 luvun 17 a §:ssä rangaistavan käyttäytymisen ala on rajattu moitittavimpiin tekoihin eli raaimpiin väkivaltakuvauksiin. Lisäksi on varmistettu säädösperusteisesti, että väkivaltakuvauksen hallussapito on edelleen sallittua tilanteissa, joissa hallussapitoa voidaan joko materiaalin sisällön tai hallussapidon tarkoituksen perusteella pitää hyväksyttävänä. Väkivaltakuvauksen levittämisen ollessa jo rangaistavaa on mielestäni perusteltua, että myös hallussapitoon pyritään puuttumaan. Pidän ehdotettua säännöstä väkivaltakuvauksen hallussapidon kriminalisoinnista suojeltavan intressin kannalta esityksen perusteella välttämättömänä ja tältä osin suhteellisuusperiaatteen mukaisena.*

*Esityksessä on esitetty väkivaltakuvauksen hallussapidon seuraamukseksi sakkorangaistusta. Tämä koskisi myös tilanteita, joissa kuvataan raakaa lapseen kohdistuvaa väkivaltaa. Ehdotetulla rangaistusasteikolla ja rangaistuksen ankaruudella on merkitystä ehdotuksen oikeasuhtaisuuden kannalta. Rangaistus olisi käsitykseni mukaan rangaistusjärjestelmän muusta kokonaisuudesta jokseenkin poikkeava. Seuraamusta lienee syytä peilata väkivaltakuvauksen levittämiseen (rikoslain 17 luvun 17 §: sakko – kaksi vuotta vankeutta), lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoon (rikoslain 20 luvun 21 §: sakko – kaksi vuotta vankeutta) ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämiseen (rikoslain 20 luvun 19 §: sakko – kaksi vuotta vankeutta). Esityksen perustuslakijaksossa ei ole perusteltu valittua rangaistusasteikkoa ja sen suhteellisuutta. Esityksen valossa herää kysymys siitä, miksi esimerkiksi sellaisen videon hallussapito, jossa lapseen kohdistetaan vakavaa väkivaltaa, olisi rangaistusasteikkojen valossa vähemmän vakava kuin se, että videossa lapseen kohdistetaan seksuaalisia tekoja. Lasten suojelu seksuaaliselta hyväksikäytöltä, lasten seksuaalinen itsemääräämisoikeus sekä seksuaalinen koskemattomuus ovat tärkeitä oikeushyviä, mutta tärkeää on myös lapsen hengen ja terveyden suojelu. Suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta olisi vielä syytä pohtia, onko väkivaltakuvauksen hallussapidosta ehdotettu rangaistus (sakkoa) oikeassa suhteessa verrattuna lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoon (sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta). Tältä osin esiin nousee myös kysymys siitä, voitaisiinko lapsia suojella paremmin säätämällä erilliset säännökset lapsiin kohdistuvan vakavan väkivaltakuvauksen hallussapidolle ja levittämiselle. Keskeistä on varmistaa ehdotettujen rangaistussäännösten*

*rangaistusasteikon osalta, että ne täyttävät suhteellisuuden vaatimukset myös rangaistussääntelyn kokonaisuuden kannalta.*

***Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito***

Esityksessä on lisäksi ehdotettu rikoslain 20 lukuun uutta 21 a §:ään törkeästä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta. Säännöksen mukaan jos lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidossa 1) lapsi on erityisen nuori, 2) kuvassa esitetään myös lapseen kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa tai lapsen kohtelua erityisen nöyryyttävästi, 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai 4) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

*Ehdotetussa säännöksessä perusteet, joiden nojalla teko tulee arvioitavaksi törkeäksi, on kirjoitettu tyhjentäväksi luetteloksi, johon sisältyy myös vaatimus siitä, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Ehdotukseen sisältyvää käsitettä ”erityisen nuori lapsi” voi pitää jokseenkin avoimena, mutta tätäkin seikkaa on esityksessä perusteltu ja käsitettä on myös jo käytetty rikoslain 20 luvun 20 §:ssä. Tähän nähden on kuitenkin syytä panna merkille, että rikoslaissa on säädetty muissa yhteyksissä myös tarkoista ikärajoista, mitä olisi myös ehdotetun säännöksen kannalta pidettävä täsmällisyyden kannalta parempana vaihtoehtona. Pidän kuitenkin lakiehdotuksen mukaisia muotoiluja riittävän selkeinä ja kvalifiointiperusteita perusteltuina. Ankaroittamisperusteet myös vastaisivat törkeän lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisen ankaroittamisperusteita. Ehdotettu säännös täyttää mielestäni näin ollen perustuslain 8 §:ään kiinnittyvät täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimukset.*

*Ehdotetun säännöksen mukaisena vähimmäisrangaistuksena olisi vankeusrangaistus, mitä voi pitää olennaisena kiristyksenä nykylainsäädännön rangaistustasoon. Tältä osin viittaan soveltuvin osin edellä väkivaltakuvauksen hallussapidon kriminalisoinnin osalta rangaistussäännöksen suhteellisuudesta toteamaani. Rangaistusasteikoksi esitetään vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta, jolloin enimmäisrangaistus poikkeaisi törkeän lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisen enimmäisrangaistuksesta eli kuudesta vuodesta vankeutta. Ottaen huomioon, että perusmuotoisten tekojen eli lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon ja levittämisen rangaistusasteikot ovat samat, on vaikea pitää perusteltuna sitä, että törkeiden tekomuotojen rangaistusasteikot eroaisivat toisistaan.*

*Katson vielä tarpeelliseksi tuoda esille, että rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen yhteydessä todettiin, ettei törkeää hallussapitorikosta ollut tarpeen säätää, ja sen sijaan asetettiin nimenomaisesti perusmuotoisen hallussapitorikoksen rangaistusasteikko siten, että se mahdollistaa teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden edellyttämän rangaistuksen tuomitsemisen myös vakavimmissa tapauksissa (HE 13/2022 vp, s. 78). Esityksen perusteella on vaikea vakuuttua, mistä syystä näin merkittävä rangaistusten korottaminen olisi tarpeellista.*

*Pidän kuitenkin huomionarvoisena esityksessä esiin nostettua sääntelyn nykytilanteen epäsymmetrisyyttä siinä, että esimerkiksi erityisen nuoria lapsia tai lapseen kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa sisältävien lasta seksuaalisesti esittävien kuvien ja videoiden hallussapito täyttää voimassa olevan rikoslain mukaan hallussapitorikoksen perustunnusmerkistön, vaikka*

*vastaavan kuvamateriaalin levittäminen voi tulla arvioitavaksi törkeänä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisenä. Pidän perusteltuna myös esityksessä todettua, että teon porrastaminen perustunnusmerkistöön ja törkeään hallussapitoon viestii paremmin rikosten moitittavuudesta ja edistää soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä, kun perustunnusmerkistöön lukeutuu käytännössä vakavuudessaan hyvin eriasteisia tekoja. Esityksessä todetuin tavoin lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitorikokset voivat olla hyvin moninaisia ja vakavuusasteeltaan vaihtelevia.*

Helsingissä 3.12.2025

*Anu Mutanen*, OTT, apulaisprofessori